

7. Махачашвілі Р.К. Інформаційна революція і «хибні морфеми» англійської мови//Мова і культура. - 2005. - Вип. 7, Т.3.— С.119-123.
8. Аудерская Т.В. Эсперанто как языковой феномен//Лингвистические основы межкультурной коммуникации: Сборник материалов международной научной конференции 1-2 декабря 2005г. — Н.Новгород: Нижегородский государственный лингвистический университет им. Добролюбова, 2005. — С. 25-29.
9. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс.— М.: АСТ: Ермак, 2005. — 269 с.
10. Єнікєєва С.М. Трансорієнтаія мовних одиниць у періодичних виданнях Великої Британії та США//Нова філологія №2 (22). Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2005. — С. 28-35.

ІНШОМОВНА ОСНОВА ТЕРМІНОЛОГІЇ МИТНОЇ СПРАВИ: СПОСОБИ ТЕРМІНОТВОРЕННЯ

В.М. Дейнека

У статті аналізується українська термінологія митної справи з точки зору характеру запозиченого матеріалу, а також розглядаються найбільш продуктивні способи творення іншомовних термінів у цій галузі.

Серед найменш досліджених проблем в українській лексикології є проблема функціонування митної лексики як певної цілісної системи, питання її формування, розвитку й упорядкування. За роки незалежності на сторінках українських наукових видань не з'явилося жодної публікації про цю підсистему сучасної української національної термінології, не говорячи вже про дисертаційні та монографічні дослідження. Проте сьогодні проблема розбудови митної терміносистеми має надзвичайно важливе як теоретичне, так і практичне значення, оскільки в сучасній Україні відбуваються процеси розширення й поглиблення міжнародних економічних, зокрема торгових зв'язків, а в контексті загальної глобалізації прогнозується їх подальше зростання.

У сучасній науці спостерігається прагнення вчених і спеціалістів різних країн до об'єднання зусиль у розв'язанні найбільш важливих наукових і технічних проблем, які супроводжуються процесами взаємопроникнення науково-технічної лексики. Водночас із цим відзначається, що становлення науково-технічної термінології, яке відбувається сьогодні у багатьох національних мовах, має спільну відмітну рису – тенденцію до широких запозичень із досить обмеженого кола розвинутих мов [1, 109]. Збільшення масштабу запозичень, а також складності, які виникають при освоєнні іншомовних термінів, вимагає звернути особливу увагу на процес запозичення та його особливості.

Проблема термінологічних запозичень привертає увагу широкого кола вітчизняних мовознавців. Питання запозичення й упорядкування термінів іншомовного походження досліджували Д.С. Лотте [2], С.В. Гриньов [1], Т.І. Панько [6], І.М. Кочан [5, 6], Г.П. Мацюк [6], Г.С. Онуфрієнко [3], А.С. Д'яков [7] та ін.

Мета цієї публікації – здійснити аналіз іншомовних термінів, що вживаються у лексиці митної справи, з точки зору характеру запозиченого матеріалу, а також способів термінотворення, які є найбільш продуктивними у цій сфері.

У складі української митної термінологічної лексики домінують слова, утворені на ґрунті української мови, водночас досить велику кількість складають запозичені терміни, які свідчать про багатоджерельність походження термінології митної справи, як в історичному плані, так і на сучасному етапі.

На сьогодні існує велика кількість класифікацій запозичень з урахуванням різних аспектів. Проте великого значення у сучасній теорії запозичень набуває класифікація, яка ґрунтується на характері запозичуваного матеріалу. Згідно з нею прийнято виділяти два основних види запозичень: пряме запозичення та калькування. Правда, Д.С. Лотте у першому випадку говорив про “оригінальні запозичення” [2, 10], що, на

нашу думку, точніше передає суть поняття, оскільки термін “пряме запозичення” часто вживається в значенні “безпосереднє запозичення”, тобто запозичення без участі мов-посередників.

При оригінальному запозиченні слово переноситься з однієї мови в іншу в тій самій матеріальній формі (звуковій або графічній), в якій воно існує на момент запозичення (не беручи до уваги дрібні фонетичні зміни, зумовлені різними системами звуків), і в тому самому значенні, в якому воно існує в іншій мові. При калькуванні запозичується тільки значення чи семантична структура іншомовної лексичної одиниці.

У лексиці митної справи найчастіше спостерігаємо *прямі (оригінальні) лексичні запозичення*, коли дублюється матеріальна форма з його змістом, наприклад: demurrage (англ.) – *демередж* – “грошове відшкодування за погодженою ставкою, що сплачується судновласнику фрахтівником за простій судна понад установленого договором часу”; warrant (англ.) – *варант* – “документ, у якому фіксується повноваження здійснювати угоди або інші правочинні дії від імені іншої особи”; clearing (англ.) – *кліринг* – “залік взаємних вимог і обов’язків у торгових розрахунках”; arbitrage (фр.) – *арбітраж*; broker (англ.) – *брокер*; dealer (англ.) – *дилер*; know-how (англ.) – *ноу-хау*; visa (фр.) – *віза* тощо.

Серед прямих (оригінальних) лексичних запозичень слід виокремити терміни, які приймають точне значення слова-прототипа, але при цьому зазнають змін афіксів, відкидання, додавання або зміну закінчень і т.п., тобто відбувається трансформоване запозичення: discrimination (англ.) – *дискримінація*, inspection (англ.) – *інспекція*, expertise (фр.) – *експертиза*; declaration (англ.) – *декларація*, stamp (англ.) – *штампель*, convention (англ.) – *конвенція* тощо.

Нерідко запозичені з інших мов терміни-слова стають основою для створення термінів-словосполучень, що мають більший класифікаційний потенціал, оскільки сама їхня форма показує місце позначуваного в ряду аналогічних певної термінології. Словосполучення як один з основних способів термінологічної номінації дозволяють систематизувати поняття за родо-видовими ознаками на основі конкретизації, уточнення, деталізації цих ознак [3, 61].

Так, на основі терміна *віза* (фр. visa) утворено низку двокомпонентних термінологічних словосполучень за моделлю “прикметник + прикметник”: *в’їзна віза, виїзна віза, вивізна віза, звичайна віза, постійна віза, туристична віза, транзитна віза*, а також трикомпонентний термін *віза багаторазового використання* [4]. Отже, запозичення об’єктивно спричинює подальший розвиток термінологічного значення у зв’язку з відображенням нових ознак позамовної дійсності: для найменування нового поняття відбувається номінація за рахунок актуалізації мовною одиницею її синтагматичних властивостей.

Другим основним видом запозичення є *калькування* – створення слова або вислову за аналогією чи за зразком будови відповідного слова або вислову іншої мови, при якому запозичується значення й структура лексичної одиниці. Наприклад: free trade zone (англ.) – *зона вільної торгівлі*; export promotion (англ.) – *заохочення експорту*; customs privileges (англ.) – *митні пільги*; agent's contract (англ.) – *агентський договір*; clean charter (англ.) – *чартер чистий* та ін.

У термінологічних системах різних мов, зокрема, у сфері митної справи, є лексичні одиниці, що становлять собою буквальні переклади найменувань певних явищ і понять. Проте у багатьох випадках щодо калькованих (перекладених) термінів важко говорити про запозичення, якщо немає документальних підтверджень першості якоїсь мови у вживанні аналогічних термінів, оскільки вони могли з’явитися за певних умов у своїй мові. Так, наприклад, у митних термінологіях англійської та української мови існують аналогічні слова і вислови, які неможливо ідентифікувати як запозичення, хоча вони є буквальними перекладами: customs seal – *печатка митниці*; customs warehouse – *митний склад*; customs receipt – *митна*

розписка; *final recipient* – *кінцевий одержувач*; *unloading* – *розвантаження*; *unpacking* – *розпакування* тощо.

Усі види калькування обов'язково пов'язані з вітчизняним словотворенням, на якому слід зупинитися окремо. Найбільш продуктивним способом термінотворення в лексиці митної справи є морфологічний. На надзвичайно важливій ролі суфіксів і префіксів у науково-технічній термінології наголошував Д.С. Лотте. Він писав: “Правильне їх використання дозволяє, не вдаючись до громіздких словосполучень, словесно зближувати поняття, що знаходяться на одній класифікаційній сходинці, й розділяти ті поняття, які належать до різних термінологічних категорій. Цією роллю суфіксів і префіксів нехтують при самостійній побудові термінів. Її також не враховують, здійснюючи запозичення. Знання словотвірних елементів, їх детальне вивчення є обов'язковими для тих, хто вводить у термінологію нові терміни.” [2, 96]. Важливість класифікаційної функції морфем підкреслюють і сучасні дослідники: “Горизонтальні ряди об'єднують терміни, що виражають аналогічні поняття, мають одну спільну ознаку – спільний компонент, що відіграє функцію класифікатора поняття. На структурному рівні таку функцію можуть виконувати: суфікси, постпозитивні міжнародні терміноелементи...” [5, 68].

Отже, визначимо актуальні словотвірні доміанти в афіксальній деривації.

Віддієслівні іменники зі значенням процесуальних понять утворюються за допомогою суфіксів *-анн-* (*-янн-*): *агентування*, *акредитування*, *декларування*, *квотування*, *контингентування*, *котирування*, *ліцензування*, *фойфейтирування* тощо. Поряд із названими суфіксами у творенні віддієслівних іменників бере участь суфікс *-к-*, проте при творенні таких іменників від іншомовної основи спостерігається спад його продуктивності, на користь суфіксів *-анн-* (*-янн-*): *упаковка* – *упакування*, *котировка* – *котирування*.

Широко вживані деривати із запозиченим суфіксом *-аці-*, який може поєднуватися із суфіксом *-із-*: *апеляція*, *інтервенція*, *декларація*, *дефляція*, *диверсифікація*, *дискримінація*, *конфіскація*, *монополізація*, *специфікація* тощо.

Певну кількість термінів становлять слова із суфіксом *-ізм-*. Цей суфікс корелює із суфіксом *-і-* [ій], і такі утворення більш продуктивні серед запозиченої лексики митної справи: *протекціонізм*, *лібералізм*, *лібералізація*, *конвенція*, *концесія*, *субвенція*, *преференція* та ін.

Суфікси *-ор-*, *-ер-*, *-ант-* (*-янт-*), *-ент* продуктивні у сфері творення іменників різних лексико-семантичних категорій: *експедитор*, *коносамент*, *консигнатор*, *класифікатор*, *декларант*, *контингент*, *контокорент*, *прекурсор*, *концесіонер*, *ліцитатор* тощо.

За допомогою спеціалізованих формантів типу *-ін* (*-ін*), *-он* творяться назви органічних сполук та речовин, яких у термінології митної справи досить багато: *героїн*, *кодеїн*, *кокаїн*, *морфін*, *ноксирон*, *омнопон*, *резерпін* тощо.

Префіксація (часто в поєднанні із суфіксацією) представлена широким набором формантів, серед яких як питомі українські компоненти: *без-*, *за-*, *не-*, *під-* (*безмитний*, *безлімітний*, *засекречування*, *підкарантинний*, *нерезидент*, *неідентифікований*, *некомерційний*, *нематеріальний*, *нетатифний*, *непідакційний*, *підсубпозиція* тощо) так і запозичені: *де-*, *ди-*, *ін-*, *ко-*, *ре-* (*дестабілізація*, *диверсифікація*, *індосамент*, *коносамент*, *реїмпорт*, *реекспорт*, *реінвестування* тощо).

Велика кількість термінів-комполітів утворена шляхом осново- і словоскладання. Спостерігається поєднання як запозичених основ, так і комбінованих варіантів.

У творенні термінів способом осново- і словоскладання вагому групу утворюють слова з міжнародними терміноелементами з фіксованим значенням (фіксованість значення є умовною), запозиченими значною мірою з класичних мов – грецької й латинської. Тенденція спиратися при створенні нових термінів на класичні терміноелементи залишається однією з провідних у наш час. Їхня позиція у слові може бути різною: а) терміноелементи, що стоять у препозиції (*авто-*, *авіа-*, *відео-*, *де-*, *ім-*, *ін-*, *кон-*, *контра-*, *мікро-*, *моно-*, *радіо-*, *техно-* тощо); б) терміноелементи, що стоять у

постпозиції (-ген, -граф, -граф(ія), -метрія, -грам(а), -ном, -тип, -скоп, -фікац(ія) -фон, тощо).

Терміни з препозитивними елементами: *автопорт, автотермінал, антидемпінг, антимонopolний, аудіовізуальний, бінокль, дефляція, дискримінація, дискредитація, ендоскоп, імпорт, інвестиція, інвестор, інвойс, індикатор, інноваційний, конвертація, контрабанда, контрафакт, мікроскоп, моноокулярний, монополізація, психотропний, радіозв'язок, ревізія, сублізинг, телебачення, технопарк, фітосанітарний* тощо.

Терміни з постпозитивними елементами: *галюциноген, голограма, ідентифікація, диверсифікація, ендоскоп, кристалографія, мікроскоп, мікрофон, сертифікат, телескоп, фальсифікат, флексоскоп, флюороскоп* тощо.

На сьогодні в мовознавстві немає єдиної думки щодо позначення статусу цих словотворчих компонентів. Їх називають афіксами, афіксоїдами, афіксальними радиксоїдами, міжнародними терміноелементами, основами, препозитивними і постпозитивними блоками [6, 63] тощо. Ці морфеми використовуються багатьма мовами для утворення термінів, їх зручність полягає в тому, що значення певної групи таких елементів є відомим ученим однієї спеціальності, і тому значення терміна, побудованого в одній мові з таких елементів, буде зрозумілим ученим тієї самої спеціальності, які говорять різними мовами. Особливістю таких термінів є смислова доступність, точність, стислість і легкість утворення [1, 114].

Іншомовні терміни, утворені способом словоскладання, представлені менш широко. Серед них можна виділити оригінальні запозичення: *блокпост, кореспондент-асоціація, ноу-хау, порто-франко, форс-мажор*; змішані запозичення: *акт-повідомлення, громадянин-резидент, експрес-перевізник, концесіодавець, лізингодавець, лізингодержувач, особа-резидент, рахунок-фактура* тощо.

Крім однослівних термінів і термінів-комполітів, що мають іншомовне походження, у терміносистемі митної справи є велика кількість термінів-словосполучень. Переважна більшість із них мають двокомпонентну структуру.

Найбільш поширеною є модель “прикметник + іменник”, яка будується на співвідношенні рід – вид, тобто до терміна-іменника, що означає родове поняття, додається означення, яке конкретизує його значення. Наприклад: *антидемпінгова квота, бартерний лізинг, валютна інтервенція, валютний опціон, генеральна декларація, експортний контроль, субсидований імпорт, преференційний режим, тарифні преференції, трансферні операції, офіційна кореспонденція, ф'ючерсна біржа, фактурна вартість, фітосанітарна ліцензія* тощо.

На основі цієї моделі виникають парадигми, а саме: *лізинг – бартерний лізинг, зворотний лізинг, компенсаційний лізинг, оперативний лізинг, фінансовий лізинг; ліцензія – антидемпінгова ліцензія, індивідуальна ліцензія, експортна / імпортна ліцензія, компенсаційна ліцензія; квота – антидемпінгова квота, глобальна квота, експортна квота, індивідуальна квота, компенсаційна квота*.

Високим ступенем продуктивності відзначається модель “іменник + іменник”: *аванс фрахту, акредитація персоналу, асоціація гарантів, гриф секретності, експорт / імпорт капіталу, експертиза матеріалів, легалізація документів, об'єкт інвестиції, процедура декларування* та ін.

Серед двокомпонентних моделей термінів існує велика кількість комбінованих варіантів: *агентський договір, адвалерне мито, акцизний збір, антидемпінговий захід, бартерна угода, вантажний маніфест, імпорт відходів, імпортер примірників, конфіскація майна, кумулятивне походження, преференційні пільги, фактурна вартість, ф'ючерсна угода* та ін.

Багатоконпонентні терміни утворюються на основі двокомпонентних із подальшою конкретизацією значення: *експортний сертифікат якості, рівний імпорتنний податок, тимчасовий доступ до імпорту, номенклатура гармонізованої системи, митна транзитна операція, категорія режиму секретності, календарний ітемплель станції, марка акцизного збору, зона преференційних тарифів* тощо.

Досить поширена у термінології митної справи *аббревіація*. Цей спосіб словотворення є продуктивним у сучасних мовах, зокрема, в офіційно-діловому стилі, оскільки спрямований на все більшу регламентацію та упорядкованість.

Ряд термінологічних аббревіатур, які активно функціонують у митній документації і є інтернаціоналізмами, запозичені в готовому вигляді (без перекладу) з мов міжнародного спілкування, насамперед з англійської: *DAF* – Delivered At Frontier (...named place) – поставка до кордону (...назва місця поставки); *CIF* – Cost, Insuranse and Freight (...named port of destination) – вартість страхування і фрахт (...назва порту призначення); *CPT* – Carriage Paid To (...named place of destination) – фрахт / перевезення оплачені до (...назва місця призначення); *CIP* – Carriage and Insuranse Paid To (...named place of destination) – фрахт / перевезення / страхування оплачені до ... (...назва місця призначення); *CFR* – Cost and Freight (...named port of destination) – вартість і фрахт (...назва порту призначення); *FCA* – Free Carrier (...named place) – “Франко перевізник” (...назва місця); *FAS* – Free Alongside Ship (...named port of shipment) – “Франко вздовж борта судна” (назва порту відвантаження); *FOB* – Free On Board (...named port of shipment) – “Франко борт” (назва порту відвантаження); *EXW* – EX Works (...named place) – “Франко завод” (...назва місця) тощо.

Водночас, варто зауважити, що у фаховій митній літературі різних джерел іноді можна зустріти наведені тут аббревіатури в перекладеному вигляді. На нашу думку, здійснювати такий переклад не варто, оскільки в даному разі аббревіація тут не лише засіб мовної економії внаслідок переобтяженості складеними мовними найменуваннями, а й спосіб передачі скорочених назв термінів-інтернаціоналізмів, внесених до тлумачного словника міжнародних торгових термінів “Інкотермс”, який підлягає перегляду кожні десять років і є обов'язковим для всіх суб'єктів зовнішньоекономічних і зовнішньоторговельних зносин між країнами. А поява інших, перекладених аббревіатур, вносить плутанину, напр.: *CFR* (термін “Вартість і фрахт”) перекладається українською – КАФ; *FAS* (термін “Франко вздовж борта судна”) – ФАС; *CIF* (термін “Вартість страхування і фрахт”) – СІФ тощо.

Таким чином, розгляд проблеми запозичення іншомовних слів на прикладі термінології митної справи, показує, що запозичення як спосіб поповнення спеціальної фахової лексики для найменування нових понять, диференціації й деталізації існуючих понять тощо, має потужний термінотворчий потенціал.

Структурна системність запозиченої термінології митної справи зумовлена особливостями термінологічного складу наукової мови та невід'ємна від загальної мовної системи.

Оскільки термінологія будь-якої галузі є складовою частиною загальнонаціональної мови, а її поповнення здійснюється за допомогою різноманітних способів словотворення, всі сучасні словотворчі засоби тією чи іншою мірою представлені й у термінології митної справи.

Розв'язання актуальних завдань щодо впорядкування й подальшого поповнення митної термінології української мови відповідно до сучасного економічного та науково-технічного розвитку вимагає глибокого вивчення джерел, шляхів і способів термінотворення, притаманних українській літературній мові.

SUMMARY

The article analyzes Ukrainian customs terminology from the point of view of borrowings, the most productive ways of terms' formation in this field are considered.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гринів С.В. Терминологические заимствования (Краткий обзор современного состояния вопроса) / Лотте Д.С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов. – М.: Наука, 1982. – 149 с.
2. Лотте Д.С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов. – М.: Наука, 1982. – 149 с.

3. Онуфрієнко Г.С. Французькі запозичення в юридичній термінології східнослов'янських мов: парадигматичний і синтагматичний аспекти // Мовознавство. – 2002. – № 1 – С. 60 – 62.
4. Зельниченко О.І., Михайлов В.І., Тихонова Н.П. Митна справа: Підручник. – К.: Київ. держ. торг.-екон. ун-т, 2000. – 190 с.
5. Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство. – Львів: Світ, 1994 – 214 с.
6. Кочан І.М. Слова з міжнародними терміноелементами в сучасній українській літературній мові // Мовознавство. – 1998. – № 6 – С. 62 – 66.
7. Дяков А.С. Основи термінотворення / А.С. Дяков, Т.Р.Кияк, З.Б.Куделько. – К.: KM Academia, 2000. – 216 с.
8. Англо-український словник ділових термінів = English-Ukrainian Dictionary of Business Terms: Навч. посіб. / С.І.Юрій, Й.М.Бескид, Ф.М. Кузик та ін. – Т.: Карт-бланш, 2003. – 373 с.

АКСІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СТУДЕНТСЬКОГО СЛЕНГУ США

В.О. Дорда

Об'єктом дослідження є американський студентський сленг, предметом виступає аналіз аксіологічних змін з урахуванням типологічних характеристик американізмів.

Дослідження функціонування, розвитку та розповсюдження американського варіанта англійської мови (AmE) займає важливе місце в регіоналістиці. Саме розуміння суті англійської мови в США на протязі всього періоду її розвитку знаходиться на стадії обговорення. До цього часу залишається відкритим питання про те, що являє собою в різні періоди американської історії та на сучасному етапі англійська мова американців: чи є вона діалектом мови Великобританії (Б.Г.Братусь), самостійною мовою (Г.Менкен, В.Д.Аракін), чи якимось іншим утворенням (Л.Б.Нікольський, О.Д.Швейцер та ін.) [1, 7]. Зважаючи на достатньо великий вплив AmE на британський варіант англійської мови, деякі американські лінгвісти, зокрема Г.Менкен, стверджують, що з часом американський стандарт буде встановлений у Великобританії. Процес віддалення розмовної мови в американському варіанті англійської мови від розмовної у британському варіанті Г.Менкен називав "колоквіалізацією" американського варіанту і пророкував, що він прогресуватиме [2, 307]. Сучасні тенденції у сфері лексики на американському континенті засвідчують слухність міркувань Г.Менкена [3]. Власне цим процесом пояснюють "розмитість" меж між колоквіалізмами та сленгом у США.

Відомо, що першим термін "американізм" вжив у 1781 році шотландський емігрант-священник Джон Уїзерспун у своїй праці про особливості англійської мови в Америці. Під "американізмом" він розумів манеру говорити, специфічну для цієї країни [2, 6]. Із введенням американізмів у писемну форму літературної мови та їх лексикографічною кодифікацією як нормативних одиниць завершився процес становлення нормативного статусу американізмів, що склали специфіку американської лексичної норми англійської літературної мови. Тобто приблизно з кінця XIX - початку XX століття можна говорити про затвердження в США власне лексичної норми американської літературної мови, а отже, і набуття американським різновидом статусу національного варіанта англійської мови [1, 6].

Ціннісне ставлення людини, тобто оцінний аспект взаємодії дійсності та людини, знаходить своє відображення та закріплюється в мові, в мовних структурах, на рівні значень слів, словосполучень, речень тощо. У процесі спілкування, висловлюючи свою думку або розповідаючи про якісь події, людина не може цілком абстрагуватися від свого ставлення до висловлюваного і так чи інакше виражає свою думку. Зв'язок мови з життям і психологією людини перш за все проявляє себе у формуванні категорії оцінки.

Аксіологічні зміни - це когнітивно-афективні перетворення в семантичній структурі повнозначних слів, особливий вид семантичної деривації та